

Nr 57

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i folkpensioneringslagen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 50, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *von Friesen* hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär sådan ändring av 17 § folkpensioneringslagen, att personer med sjukdom eller komplicerat lyte, som är intagna å statlig anstalt, i princip skall erhålla samma belopp till fickpengar, vilket enligt 18 § tillfaller å kommunal vårdanstalt intagna».

Över motionen har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen stadgar inhämatat yttranden från *kungl. medicinalstyrelsen, kungl. pensionsstyrelsen och kungl. socialstyrelsen.*

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt *lagen den 29 juni 1946 om folkpensionering och lagen den 1 juni 1956 om häjning av folkpensioner m. m.* uppgår ålderspensionen för närvarande för ensamstående till 2 750 kr. om året. Ålderspensionen är icke inkomstprövad, vilket däremot delvis är fallet med invalidpension och sjukbidrag. Maximibeloppet för dessa pensionsförmåner är detsamma som ålderspensionen. De delar av invalidpensionen och sjukbidraget som icke är inkomstprövade, nämligen grundpensionen jämte indextillägg, uppgår för närvarande till 650 kr. om året för ensamstående.

I folkpensioneringslagen samt i vissa andra författningar finns bestämmelser, som på olika sätt inskränker rätten till folkpension för dem som är intagna på anstalt för vård eller uppfostran.

Enligt 17 § *folkpensioneringslagen* må för tid, under vilken pensionsberättigad är intagen i fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt eller hålles häktad eller eljest är på statens bekostnad intagen å anstalt eller ock tillfälligt vistas utom anstalten, folkpension ej utgå med högre belopp än som motsvarar 200 kr. om året. Uttrycket »på statens bekostnad intagen å anstalt» omfattar vård eller undervisning på såväl statlig som annan anstalt. I det senare fallet fordras dock, att statsbidrag utgår i sådan omfattning att vården eller undervisningen kan anses bekostad av staten. En förutsättning för att pensionären skall anses intagen »på statens bekostnad» är dessutom att avgift inte uttages. Antalet fall av nedsättning enligt 17 § framgår av följande, i pen-

sionsstyrelsens yttrande intagna uppställning, vilken avser de vid tiden för yttrandets avgivande (den 17 mars 1960) aktuella fallen.

Interner å fångvårdsanstalt	38
Alkoholister å statliga och erkända anstalter	129
Psykiskt efterblivna under 21 år å Vipeholms sjukhus, Lund	105
Fallandesjuka under 21 år å Vilhemsro sjukhus i Jönköping	22
Vanföra som åtnjuter yrkesutbildning å vanförestalt	23
Övriga pensionstagare å	
Institutet och förskolan för blinda å Tomtebodas	15
Vårdanstalten för blinda med komplicerat lyte, Lund	112
Vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte, Mogård, Dovers- torp	51
Statens skol- och yrkeshem för gossar, Salbohed	17
Statens skol- och yrkeshem för flickor, Vänersborg	19
Söderhaga skolhem, särskola för flickor, Drevviken	1
Sävstaholms skolhem, särskola för gossar, Vingåker	1
Lövsta skolhem och yrkesskola, Vagnhärad	1
	Summa 534

Därest omständighet, som utgör skäl för nedsättning, föreligger beträffande del av kalendermånad, skall pensionen utan hinder därav utgå oavkortad för den månaden. Vidare gäller, att pensionsstyrelsen får medge nära anhörig, vilken för sitt uppehälle är beroende av den pensionsberättigades folkpension, rätt att uppbära denna eller del därav.

Enligt 18 § 2 mom. *folkpensioneringslagen* gäller, att kommun äger för tid, under vilken pensionsberättigad är intagen på ålderdomshem eller mot avgift som erlägges av kommunen åtnjuter vård eller försörjning å annan anstalt, uppbära honom tillkommande folkpension samt därav tillgodogöra sig i förra fallet kostnaderna för vården eller försörjningen och i senare fallet utgiven dagavgift och annan vårdkostnad. Emellertid är kommunen skyldig att av pensionsbeloppet månatligen tillhandahålla den pensionsberättigade 40 kr. (de s. k. fickpengarna) eller, där den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd ej kan begagna sig av kontanta medel, använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Har pensionsberättigad, som i vederbörlig ordning förklarats berättigad till vård å statlig anstalt för sinnessjuka eller psykiskt efterblivna eller å anstalt för epileptiker, på grund av utrymmesbrist icke kunnat mottagas eller behållas på dylik anstalt, skall motsvarande gälla för tid, under vilken kommun haft kostnader för sådan enskild vård av den pensionsberättigade, som vid prövning i den ordning Konungen bestämt finnes tillfredsställande. För tid, under vilken pensionsberättigad åtnjuter kostnadsfri vård å anstalt för epileptiker, äger landstingskommun eller, efter Konungens bestämmande, annan som driver sådan anstalt uppbära den pensionsberättigade tillkommande folkpension samt därav tillgodogöra sig kostnaderna för vården, dock med skyldighet att tillhandahålla honom eller till hans nytta använda så stor del av pensionsbeloppet som nyss sagts.

Enligt 22 § *lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psy-*

kiskt efterblivna skall undervisning och vård enligt lagen av den som är inskriven eller för observation intagen vid särskola eller som är inskriven vid vårdanstalt och ej fyllt tjuogoett år, vara kostnadsfri, dock att landstinget eller efter Konungens bestämmande annan som driver särskola eller vårdanstalt äger att såsom ersättning för kostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension. Den som sålunda uppbär folkpension skall vara skyldig att enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Nämda föreskrifter finns i kungl. kungörelsen den 10 december 1954 med vissa tillämpningsföreskrifter till lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna och innebär i huvudsak en liknande reglering av rätten till fickpengar och medel för den personliga trevnaden som gäller beträffande de på ålderdomshem intagna.

Ovan redovisade regler i 17 och 18 §§ folkpensioneringslagen har i huvudsak funnits i lagen sedan dess tillkomst. Bestämmelserna i 17 § har sin motsvarighet i den äldre folkpensioneringslagen, enligt vilken den som undergick frihetsstraff eller var intagen på tvångsarbetsanstalt eller eljest var på statens bekostnad intagen på anstalt ägde rätt till grundpension men ej till tilläggspension. Grundpensionen utgick på grund av erlagda avgifter och var alltså beräknad på ett försäkringsliknande sätt. Det i 17 § angivna beloppet 200 kr. motsvarar den grundpension som fastställdes i folkpensioneringslagen. Bestämmelserna i 18 § om fickpengar saknar motsvarighet i den äldre lagstiftningen, vilken emellertid innehöll regler om att fattigvårdssamhälle ägde att för vård och försörjning av folkpensionär uppbära och tillgodogöra sig honom tillkommande folkpension. Vid tillkomsten av folkpensioneringslagen sattes fickpenningbeloppet till 16 kr. i månaden och därutöver för december månad 8 kr., eller tillhoppa 200 kr., d. v. s. samma belopp som i 17 §. Fickpenningbeloppet i 18 § har sedermera höjts vid två tillfällen, nämligen fr. o. m. den 1 januari 1956 till 30 kr. i månaden, eller 360 kr. om året, och fr. o. m. den 1 juli 1958 till 40 kr. i månaden, eller 480 kr. om året. — I detta sammanhang må anmärkas, att grundpensionen, vilken fortfarande äger betydelse i fråga om invalidpension och sjukbidrag, genom överförande fr. o. m. den 1 juli 1959 av indextilläggen från tilläggspensionen till grundpensionen f. n. uppgår till 650 kr. om året för ensamstående.

Motionen

I motionen åberopas en i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning för den 4 maj 1959 införd artikel »Bagatell av stor betydelse» av kuratorn Inga Thuwe. I artikeln påtalas, att fickpenningbeloppen är lägre enligt 17 § folkpensioneringslagen än enligt 18 § på grund av att någon höjning av beloppet i förstnämnda paragraf aldrig företagits. Artikelförfattaren fortsätter härefter:

Det är endast de pensionärer, som omhändertagits av staten, som inte har erhållit kompensation för penningvärdeförändringen. För den kategori, som är intagen på fängelse, spelar detta måhända mindre roll; åtminstone för huvudparten av dem torde det statliga omhändertagandet vara av förhållandevis kortvarig natur. Härmed dock inte sagt, att en höjning av fickpengarna inte borde ske även för dem. För mången, som »eljest är på statens bekostnad intagen å anstalt», är det emellertid fråga om mycket långvarig, inte sällan livslång vistelse, och för denna kategori skulle en höjning av fickpengarna ha mycket stor betydelse. I denna grupp finns bl. a. en del blinda, en del dövstumma samt vissa psykiskt efterblivna.

De efterblivna, som omhändertages av staten, är sådana vilkas efterblivenhet kompliceras av höggradig vanförhet, epilepsi, blindhet, dövstumhet eller svåra beteendestörningar. Dessa grupper undantages från den tidigare omnämnda lagen om vård och undervisning av vissa psykiskt efterblivna, enligt vilken landstingen skall ha huvudmannskapet för efterblivenhetsvården. — Underlåtenheten att i § 17 i folkpensioneringslagen vidtaga samma ändringar beträffande fickpengarnas storlek som i 18 § har bl. a. haft till följd att av de psykiskt efterblivna, som är intagna på anstalt, en del får fickpengar med 480 kronor om året, medan andra endast får 200 kronor, oaktat de har lika stor möjlighet att tillgodogöra sig fickpengar. Allt beror på om de tillhör den majoritet av efterblivna, som får vårdas av landstingen, eller om de råkat bli hänfödda till en grupp, som staten skall omhändertaga.

Vid besök nyligen på en vårdanstalt för dövstumma med komplicerat lyte kunde man få höra personalen berätta, att patienterna numera mycket sällan har råd med biobesök — ett mycket uppskattat nöje. Fickpengarna, 16 kronor i månaden, räcker inte till sådana extravaganser. På denna institution vistas såväl normalbegåvade som efterblivna dövstumma. Dövstumheten är komplicerad av vanförhet, blindhet, efterblivenhet eller psykisk sjukdom, d. v. s. de är så svårt skadade, att möjligheterna för dem att komma ut i livet är mycket små. Samma är förhållandet med klientelet vid vårdanstalten för blinda med komplicerat lyte och även med de flesta grupper efterblivna, som är omhändertagna av staten.

Motionären förklarar för egen del, att skäl otvivelaktigt kan anföras för bibehållande av nu gällande regler i fråga om dem som är intagna på fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt. Denna grupp bör enligt motionären inte sammanföras med de oförvållat handikappade, som blivit föremål för omhändertagande på statlig anstalt av sjukvårdskaraktär. 17 § folkpensioneringslagen bör därför ändras så, att dessa handikappade, som omhändertagits på statlig anstalt, i princip skall erhålla fickpengar med samma belopp som de som behandlas i 18 §.

Remissyttrandena

Motionen tillstyrkes av *medicinalstyrelsen* och *socialstyrelsen*. *Pensionsstyrelsen* förklarar, att det torde ligga i öppen dag att oförvållat handikappade, som omhändertagits på statlig anstalt för vård och utbildning, bör erhålla s. k. fickpengar efter liknande grunder som 18 paragrafens fall. Emellertid anser pensionsstyrelsen att en sådan reform inte nödvändigtvis behöver ske genom ändring i folkpensioneringslagen. Styrelsen anför härutinnan:

Ett fickpenningbelopp, motsvarande det i 18 § och innefattande jämväl de 200 kronorna enligt 17 §, kan de intagna givetvis erhålla från anstalterna direkt genom att staten ställer motsvarande belopp till dessas förfogande. Enligt vad pensionsstyrelsen under hand erfarit förekommer redan nu å vanförestalterna fickpenningbelopp i vissa fall överstigande, tillsammans med de 200 kronorna, de i 18 § angivna. Skall ändring göras i folkpensioneringslagen kan detta ske *antingen* på det sättet att i 17 § bestämmes ett folkpensionsbelopp som motsvarar fickpenningbeloppet i 18 §, med särregler för det fall att den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd uppenbarligen inte kan tillgodogöra sig hela det ökade beloppet, *eller* genom att de nu ifrågasvarande fallen överföres till 18 § och således får folkpension i vanlig ordning, dock med rätt för anstalten (staten) att uppbära beloppet men med skyldighet att tillhandahålla fickpengar enligt 18 §:ns regler. Ett fjärde och för de nu ifrågasvarande kategorierna något förmånligare alternativ vore att de fick grundpension i vanlig ordning med indextillägg; fr. o. m. april 1960 utgör som förut nämnts grundpensionen med sådant tillägg 650 kronor för ensamstående pensionär. Som redan tidigare berörts torde orsaken till att i 17 §:ns fall folkpensionsbeloppet sattes till 200 kronor ha varit att detta var den lägsta folkpension, grundpensionen, som kunde utgå enligt den ursprungliga lydelsen av 1946 års lag om folkpensionering. Vilket av de nämnda alternativen som bör väljas torde böra bli föremål för ytterligare överväganden; nettokostnaden för statsverket blir i samtliga fall obetydlig.

Medicinalstyrelsen anser, att det förhållandet att en psykiskt efterbliven eller epilepsisjuk är intagen på statlig anstalt i och för sig icke bör medföra, att han erhåller en mindre månatlig fickpenning, utan bör han tilldelas fickpengar enligt samma principer som gäller för motsvarande kategorier på kommunala och enskilda anstalter. Samma förhållande bör, fortsätter styrelsen, givetvis gälla beträffande övriga av motionären avsedda grupper, som är omhändertagna på statlig anstalt.

Pensionsstyrelsen och *socialstyrelsen* påpekar, att det genom motionen aktualiserade problemet är en del av det s. k. överskottsproblemet. Pensionsstyrelsen framhåller sålunda, att på vilket sätt man än tillgodoser motionärens önskemål de med motionen avsedda kategorierna kommer att ställas i en sämre ställning än de som är intagna på statliga eller andra anstalter men som betalar en viss avgift. Då dessa inte är intagna på statens bekostnad, får de folkpension enligt vanliga regler. En ganska avsevärd skillnad kan då föreligga mellan deras folkpensionsförmån och deras avgifter, en skillnad som ytterligare skärpts genom den höjning av folkpensionsbeloppen som skett fr. o. m. den 1 juli 1960. Styrelsen anser detta vara en i längden ohållbar situation.

Såväl *pensionsstyrelsen* som *socialstyrelsen* hänvisar till att förevarande fråga behandlats av de sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m. i deras år 1951 avgivna betänkande (SOU 1951: 47). De sakkunniga föreslog därvid beträffande de folkpensionärer som beröras av bestämmelserna i 17 § folkpensioneringslagen, att folkpensionen skulle helt indragas och vederbörande anstalt i stället skulle förse de intagna med fick- eller flitpengar. För att möjliggöra detta förutsatte de sakkunniga en höjning av anslagen till anstalterna. Beträffande de fall som beröres av bestämmelserna i

18 § ansåg de sakkunniga behovet varierande. För en del fall föreslog de sakkunniga, att all utbetalning av folkpension skulle upphöra och anstalterna i stället genom uppräknig av statliga anslag eller genom anslag sattes i stånd att med egna medel tillgodose de intagnas behov av fickpengar m. m. I andra fall åter ansåg de sakkunniga, att det nuvarande systemet borde bibehållas. — Betänkandet, som remissbehandlats, har inte föranlett någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Socialstyrelsen framhåller, att frågan om de anstaltsvårdades rätt till folkpension blir av större betydelse och mer svårbemästrad allteftersom nya sociala förmåner tillkommer och beloppen av de redan befintliga ökar. Styrelsen föreslår därför, att frågan göres till föremål för särskild utredning, en utredning som eventuellt kan hänskjutas till 1958 års socialförsäkringskommitté. Emellertid anser styrelsen att en höjning till 400 kr. av beloppet i 17 § folkpensioneringslagen bör ske omedelbart, utan att man avvaktar en eventuell utredning av hela överskottsproblemet.

Pensionsstyrelsen framhåller, att därest man anser att den lägre ersättningen enligt 17 § folkpensioneringslagen bör bibehållas för dem som är intagna på fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt detsamma synes böra gälla även för dem som hålles häktade eller är intagna på anstalt för alkoholmissbrukare.

Utskottet

Enligt gällande bestämmelser i folkpensioneringslagen skall folkpension till den som är intagen på fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt eller hålles häktad eller eljest är på statens bekostnad intagen på anstalt nedsättas till 200 kr. om året. Detta belopp tillkommer den intagne ograverat. Beträffande pensionstagare, som är intagen på ålderdomshem eller mot avgift som erlägges av kommunen åtnjuter vård eller försörjning på annan anstalt, gäller att kommunen äger uppbära den intagne tillkommande folkpension samt därav tillgodogöra sig kostnaderna för vården eller försörjningen respektive utgiven dagavgift eller annan vårdkostnad. Emellertid är kommunen skyldig att av pensionen tillhandahålla den pensionsberättigade 40 kr. i månaden, de s. k. fickpengarna, eller, där han på grund av sitt tillstånd inte kan begagna sig av kontanta medel, använda motsvarande belopp för att öka hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Enligt lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna gäller motsvarande befogenheter och skyldigheter för landstingen med avseende å folkpensioner till dem som är inskrivna vid särskolor och vårdanstalter. Liknande bestämmelser finnes i ytterligare några fall, då pensionstagare är omhändertagen för vård.

I föreliggande motion påpekas den skillnad som föreligger beträffande fickpenningbeloppens storlek beroende på om pensionstagaren omhändertagits på statens anstalt eller på anstalt, som drives av kommun eller landsting. Det erinras i motionen om att de psykiskt efterblivna omhändertages

dels av staten, dels av landstingen. De som vårdas på statlig anstalt har, framhålles det, lika stor möjlighet att tillgodogöra sig fickpengar som de som är omhändertagna på landstingsanstalt. De bör därför enligt motionärens mening få fickpengar med samma belopp. Beträffande dem som är intagna på fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt anser motionären att skäl kan anföras för att behålla nuvarande regler. Denna grupp bör enligt motionären inte sammanföras med de oförvållat handikappade, som blivit föremål för omhändertagande på statlig anstalt av sjukvårdskaraktär. Motionen utmynnar i ett yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära sådan ändring av folkpensioneringslagen att personer som på grund av sjukdom eller komplicerat lyte är intagna på statlig anstalt, i princip erhåller samma belopp till fickpengar som de som vårdas på kommunal anstalt.

Utskottet delar motionärens uppfattning, att någon skillnad i avseende å rätten till fickpengar icke bör förekomma mellan intagna på statliga och kommunala anstalter. Huruvida en höjning av fickpenningbeloppet bör omfatta samtliga grupper av på statliga anstalter intagna eller — såsom motionären föreslår — endast vissa av dem synes böra bli föremål för ytterligare övervägande. Med hänsyn härtill synes det lämpligast att riksdagen icke gör någon preciserad hemställan i ämnet utan inskränker sig till att hos Kungl. Maj:t begära en omprövning av reglerna om folkpension till de på statliga anstalter intagna i syfte att för dem eller vissa grupper av dem åstadkomma likartade bestämmelser rörande fickpengar som för de på kommunala anstalter intagna.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 50, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en omprövning av reglerna om folkpension till dem, som är på statens bekostnad omhändertagna på anstalt, i syfte att för dem eller vissa grupper av dem åstadkomma likartade bestämmelser rörande fickpengar som för de på kommunala anstalter intagna.

Stockholm den 15 november 1960

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, Sunne, fru Carlqvist, herr Eric Carlsson*, fröken Nordström och herr Ringaby;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Tobo, Nilsson i Göteborg, Odhe*, Lothigius, fröken Höjer, herrar Wahrendorff*, Fredriksson och fru Eriksson i Ängelholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.